

ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱՑՈՒ ԳԵՂԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՑՔՆԵՐԸ

ՄՅՅՐԱՆ ԶԱՔԱՐՅԱՆ

Հոդվածում վերլուծվում են Տաթևի համալսարանի նշանավոր աստվածաբան-փիլիսոփա սուրբ Գրիգոր Տաթևացու (1346-1409) գեղագիտական հայացքները, ի մասնավորի՝ գեղեցիկի մասին պատկերացումները՝ նրա աստվածաբանական-բնագանցական, մարդաբանական և բարոյագիտական ըմբռումների համատեքստում: Տաթևացու գեղագիտական հայացքների, գեղեցիկի, արվեստի, արհեստի, աստվածային և մարդկային ստեղծագործության մասին ուսմունքի հիմքում ընկած են կրոնաաստվածաբանական աշխարհայացքի (միաստվածապաշտության, արարչապաշտության, նյութական-զգայական ոլորտի նկատմամբ հոգևորի գերազանցության, սիմվոլիզմի, այլաբանության և այլն) սկզբունքները և դրանց համահունչ կամ դրանց հարմարեցված փիլիսոփայական ըմբռումները: Նրա գեղագիտական հայացքները համադրական բնույթի են, ինչը պայմանավորված է ինչպես միջնադարյան մտածողությանը բնորոշ հոգևոր գործունեության ոլորտների չտարբերակվածությամբ, այնպես էլ գեղագիտական տարբեր ավանդույթների (աստվածաբանական-եկեղեցական, խորհրդագագացական, ճգնավորական և աշխարհիկ-փիլիսոփայական) համատեղմամբ: Նա առանձնացնում է գերբնական/աստվածային և բնական/մարդկային գեղեցկություններ, արարված աշխարհում առկա գեղեցկության տարբեր աստիճաններ, արժևորում և խորհրդապաշտորեն ու այլաբանորեն մեկնաբանում երկրային գեղեցկությունները, գեղեցիկին վերագրում փոխկապակցված ու իրար լրացնող՝ կատարելության, չափավորության, համամասնության, մաքրության (փայլի, գույնի, լույսի), ներդաշնակության և ամբողջականության հատկություններ: Գեղեցիկը, օբյեկտիվ հատկություններից զատ, ունի նաև սուբյեկտիվ երանգավորում, որը կապված է մարդու ճանաչողական և գնահատողական ունակությունների հետ: Տաթևացու մտածումներում գեղեցիկի ընկալումը շաղկապված է բարոյագիտական ըմբռումների՝ բարու և չարի, մարդու կյանքի իմաստի և աշխարհում նրա գտնվելու նպատակի հետ: Նա բարին նույնացնում է գեղեցիկի հետ, իսկ չարը՝ տգեղի ու այլանդակի, բարին ու գեղեցիկը իմաստավորում «մեղսագործություն-փրկություն» հարացույցի տեսանկյունից: Ընդհանուր առմամբ Տաթևացին պաշտպանում է գեղագիտական այն տեսությունը, ըստ որի՝ թեև գեղեցիկը և ճշմարիտ ստեղծագործությունը գտնվում են աստվածային աշխարհում և հոգևոր ոլորտում, այնուհանդերձ դրանց իմացումը և գեղագիտական ընկալումն սկսվում են զգայահասու իրերի ու երևույթների աշխարհից, այսինքն՝ աստվածայինից ու հոգևորից զատ՝ կարևորվում է երկրային գեղեցկությունների և մարդկային արվեստի ու արհեստի արդյունքների գեղագիտական նշանակությունը:

Բանալի բառեր – *Գրիգոր Տաթևացի, միջնադարյան աշխարհայացք, խորհրդապաշտություն, այլաբանություն, գեղագիտություն, գեղեցիկ, գեղեցիկի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկություններ, արվեստ ու արհեստ, ստեղծագործություն*

Միջնադարյան բազում մտածողների նման սուրբ Գրիգոր Տաթևացու (1346-1409) գեղագիտական հայացքները, հատկապես գեղեցիկի մասին պատկերացումները անգատելի են կրոնաստվածաբանական ու փիլիսոփայական՝ գոյաբանական, իմացաբանական, մարդաբանական և բարոյագիտական ըմբռնումներից: Դա պայմանավորված է ոչ այնքան և ոչ միայն այն բանով, որ միջնադարում գեղագիտությունը դեռևս առանձին գիտակարգ չէր, այլև միջնադարյան կրոնափիլիսոփայական մտքի յուրահատկություններով: Միջնադարում եկեղեցին հովանավորում և վերահսկում էր հոգևոր գործունեության բոլոր ոլորտները, որոնք իրենց բնույթով, նպատակով, դրսևորման ձևերով ու բովանդակությամբ կախված էին կրոնական աշխարհայացքից և կոչված էին սպասարկելու աստվածաբանությունը: Աստվածակենտրոն աշխարհայացքի հիմքում ընկած էր «մեղսագործություն-փրկություն» հարացույցը, որը ենթադրում էր մարդկային կեցության գլխավոր նպատակին փրկությանը հասնելու համար բոլոր միջոցների համախմբում, կրոնաբարոյական միանման չափանիշների տեսանկյունից մարդու գործունեության և տեսական փնտրտուքների գնահատում: Այլ խոսքով՝ միջնադարում հոգևոր գործունեությանը բնորոշ էին միասնականությունն ու չտարբերակվածությունը, ինչը նշանակում է, որ յուրաքանչյուր ոլորտի մասին պատկերացում կազմելու համար այն պետք է դիտարկել ամբողջի մեջ, ավելի ընդգրկուն սոցիոմշակութային համատեքստում¹:

Բնականաբար, Գրիգոր Տաթևացու գեղագիտական հայացքների, գեղեցիկի, արվեստի, արհեստի, աստվածային և մարդկային ստեղծագործության մասին ուսմունքի² հիմքում նույնպես ընկած են կրոնաստվածաբանական աշխարհայացքի սկզբունքները (միաստվածապաշտության, արարչապաշտության, նյութական-զգայական ոլորտի նկատմամբ հոգևորի գերազանցության, մարմնի նկատմամբ հոգու առավելության, խորհրդապաշտության, այլաբանության և այլն) և դրանց համահունչ կամ դրանց հարմարեցված փիլիսոփայական ըմբռնումները: Հոգևոր գործունեության միասնականության և չտարբերակվածության սկզբունքը պայմանավորել է Տաթևացու գեղագիտական հայացքների համադրական բնույթը, որի դրսևորումներից է ինչպես կրոնաստվածաբանական, խորհրդագագացական (միստիկական), ճգնավո-

¹ Տե՛ս **Гуревич А.** Категории средневековой культуры. М., 1970, էջ 11:

² Գրիգոր Տաթևացու գեղագիտական հայացքների, ի մասնավորի՝ արվեստի և գեղեցիկի մասին տե՛ս **Հ. Հ. Հակոբյան**, Գրիգոր Տաթևացին արվեստի մասին, «Պատմաբանասիրական հանդես», 1973, թիվ 4, էջ 105-112, **Ա. Միրզոյան**, Գրիգոր Տաթևացին և գեղեցիկի խնդիրը, «Չայ էսթետիկական մտքի պատմությունից», հ. 4, Եր., 2002, էջ 66-73:

րական և աշխարհիկ-փիլիսոփայական գեղագիտական տարրերի, այնպես էլ գեղեցիկի մեկնաբանության աստվածաբանական-բնագանցական, իմացաբանական, մարդաբանական և բարոյագիտական տեսանկյունների համատեղումը:

Տաթևացին պաշտպանում է գեղեցիկի մասին այն տեսակետը, ըստ որի՝ գոյություն ունեն աստվածային, երկնային, վերբնական և երկրային, մարդկային, բնական (զգայահասու և մտահասու) գեղեցկություններ, որոնք ծագումնաբանորեն կապված են միմյանց: Գեղեցիկն ունի աստվածային ծագում. աշխարհը, արարված իրերը գեղեցիկ են, որովհետև ստեղծվել են գեղեցկագույն Աստծո կողմից: Պլատոնի այն միտքը, թե «լավագույնը գեղեցիկից բացի ուրիշ ոչինչ չի կարող ստեղծել»³, Տաթևացին վերագրում է Աստծուն, որն ստեղծել է տիեզերքը գեղեցիկ, կատարյալ ու կարգավորված: Աստված հավերժական, բացարձակ, գերզգայական ու վերբնական գեղեցկությունն է, ամենայն գեղեցկության մարմնացումը, աղբյուրն ու չափանիշը: Գեղագիտական տեսանկյունից մեկնաբանելով արարչագործության ընթացքը Տաթևացին նշում է, որ Աստված ստեղծագործելով **գարդարում է երկինքն** ու երկիրը տարբեր **«գարդերով ու գեղեցկություններով»**: Երկնքի «արտաքին սրահը» գարդարում է լուսաստուններով և «իմանալի էակներով», որ մարդիկ, դա տեսնելով, պատկերացնեն, թե որքան առավել է «ներքին սրահի» գարդարանքի գեղեցկությունը: Իսկ Աստված երկրին «չորս ազգ գարդ և գեղեցկություն ետ»՝ ա) երկրի ընդերքում տեղակայեց ազնիվ մետաղներ (ոսկի, արծաթ և այլ պատվական քարեր), բ) երկրի երեսը գեղեցկացրեց զանազան բույսերով ու ծառերով, գ) օդում, ջրում և ցամաքում բնակեցրեց զանազան թռչուններ ու կենդանիներ, գ) իսկ **«չորրորդն գարդ և գեղեցկություն մարդն է ի վերայ երկրի»**⁴ (այս և հետագա ընդգծումներն իմն են – Ս. Զ): Տիեզերքի գարդարման/գեղեցկացման գործը շարունակում է մարդը՝ արհեստների միջոցով ստեղծելով օգտակար ու վայելչական իրեր, իսկ արվեստների միջոցով՝ վերափոխելով մարդկանց: Օրինակ, եթե վարդապետները «զոհաս հոգիս առնեն այր կատարեալ», ապա «արհեստաւորք՝ գոյացուցանեն յանպատշաճ իրաց պատշաճաւորս և պիտանիս. որպէս հիւսունք ի մայրից՝ սեղան և աթոռ: Կարուակք յօղեաց զկօշիկս և զրզգեստս: Դարբինք ի քարանց երկաթ. և երկաթոյ սուսեր և այլ ինչ գործի: Ահա այսոքիւք նմանին մարդիկ աստուածային և արարչակիցք կոչին»⁵:

Երկրային գարդերն ու գեղեցկությունները աստվածային գեղեցկության արտացոլանքն են: Ելնելով այն մտքից, որ «յամենայն արարածս զԱստուած գտանեմք իբրև հայելի», և «արարածք գոչեն թէ Աստուած է», Տաթևացին կարծում է, որ երկրային գեղեցկությունները

³ Պլատոն, Երկեր չորս հատորով, հ. 3, Եր., 2011, էջ 112:

⁴ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ձմեռան հատոր, Կ. Պօլիս, 1740, էջ 500:

⁵ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք որ կոչի Ոսկեվորիկ, Կ. Պօլիս, 1746, էջ 17:

կարծես թե գոչելով հաստատում են՝ «**թե ստեղծողն մեր բիրապատիկ գեղեցիկ է**»⁶: Տաթևացին բնազանցական խորհրդապաշտության ոգով պնդում է, որ արարված իրերը խորհրդանշում-իրագեկում են աստվածային աշխարհի մասին, իրենց մեջ թաքցնում աստվածայինի՝ «հոգևոր գեղեցիկի» հետքերը: Եթե բնազանցական խորհրդապաշտությունն արարված իրերի մեջ փնտրում է աստվածայինի հետքերը (կամ՝ «շարունակաբար սրբագործում, որովհետև թաքնված աշխարհը սուրբ էր, իսկ խորհրդանիշներով մտածելը ուսյալ մարդկանց կողմից անուսում մարդկանց մտածելակերպին բնորոշ կախարդական պատկերներով մտածողության սոսկ մշակումն ու պարզաբանումն էր»⁷), ապա «համընդհանուր այլաբանության» մոտեցման համաձայն՝ արարված իրերը, բացի իրենց բուն նշանակությունից, ունեն նաև բարոյախրատական, փոխաբերական ու խորհրդագագացական նշանակություններ: Այս առումով հիացմունքի է արժանի ոչ թե և ոչ այնքան իրերի ֆիզիկական տեսքը, այլ որքան դրանց վերագրվող աստվածայինի կամ բարոյականի մասին իրագեկող խորհրդանշական ու այլաբանական բովանդակությունը: Պատասխանելով քրիստոնյաներին նյութապաշտության ու կռապաշտության մեջ մեղադրողներին՝ Տաթևացին պատկերահարգական գեղագիտության ոգով նշում է, որ քրիստոնյաները ոչ թե կռապաշտ ու նյութապաշտ են, այլ աստվածապաշտ, խաչապաշտ ու պատկերապաշտ, որովհետև ոչ թե պաշտում են նյութական բոլոր իրերը կամ պատկերները, այլ միայն տերունականը (Քրիստոսի, Աստվածածնի, Խաչի, սուրբգրային), որոնցում դրսևորվում են աստվածային գորությունն ու ներգործությունը. «Այդ դուք միայն զխաչին նիւթն տեսանէք, եւ զծածուկ խորհուրդ նոցա ոչ իմանայք, որպէս այր, որ ոչ զիտէ զդպրութիւն, զձեւ գրոյն միայն տեսանէ, այլ զծածկեալ բանն որ ի նմա, ոչ զիտէ: Խաչն նշան է Քրիստոսի եւ փրկութեան մերոյ, եւ զէն ընդդէմ թշնամոյն, զոր դուք ոչ զիտէք»⁸:

Աստվածային գեղեցկությունն արարված աշխարհում դրսևորվում է տարբեր կերպ: Արարչագործության շնորհիվ ստեղծվում է գոյերի սանդուղք, որի աստիճաններն իրարից տարբերվում են ըստ այն բանի, թե որքանով են մերձ աստվածային աշխարհին: Այսպես, երկնային գոյերը ավելի կատարյալ են ու գեղեցիկ, քան երկրային գոյերը, քանի որ առաջինների բնությունն ավելի մերձ է աստվածային բնությանը: Մեջբերելով Արիստոտելի միտքը՝ Տաթևացին գրում է, թե՛ «մարմինն ուրչափ պատականագոյն է և գեղեցիկ՝ պարտ է զի տեղէ բարձրագոյն լիցի, որպէս երկիրս որ անարգ է քան զամենայն մարմին ունի ըզներքին տեղին: Եւ ջուրն որ պատուական է քան զհողս՝ բարձրագոյն է: Եւ օդն որ

⁶ **Նույն տեղում**, էջ 41:

⁷ **Ле Гофф Ж.** Цивилизация средневекового Запада. М., 1992, с. 307.

⁸ **Գրիգոր Տաթևացի**, Ընդդէմ կորուսեալ ազգին տաճկաց..., «Բ. Կիլիկերեան, Իսլամը հայ մատենագրութեան մէջ, Ա., Գրիգորի Տաթևացոյ Ընդդէմ տաճկաց, Բ., Ի քաշունէ քաղածու, Վիեննա, 1930» գրքում, էջ 139:

ևս պատուական է՝ բարձրագոյն է քան զգուրն: Եւ հուրն որ առաւել պատուական է՝ բարձրագոյն է քան զամենայն»⁹: Գեղեցիկ է այն ամենը, ինչ մարդուն մերձեցնում է աստվածայինին, իսկ տգեղ՝ ինչ մարդուն հեռացնում կամ օտարում է Աստծուց:

Թեև Տաթևացին ըստ էության չի քննարկում գեղեցիկին աղերսվող տեսական հարցեր, այդուհանդերձ տարբեր առիթներով անդրադառնում է գեղեցիկի բնությունը բացահայտող հասկություններին: Նա գեղեցիկին վերագրում է կատարելության, չափավորության, համամասնության, կարգավորվածության, համաչափության, հավասարակշռության, ներդաշնակության և ամբողջականության հասկությունները, որոնք փոխկապակցված են և լրացնում են մեկը մյուսին: Դիտարկելով նախատիպի և պատկերի հարաբերակցության հարցը՝ Տաթևացին գրում է. «Գիտելի՛ է, զի երից է պատկերին գեղեցկութիւն որով նմանի ի նախատիպն: Նախ՝ չափաւոր ձևն: Երկրորդ՝ հաւասար մասունքն: Երրորդ՝ յարմար շուքն: Արդ՝ աստուածային գեղեցկութիւնն ո՛չ այսու երանգօք զարդարի զի զմեզ ի նմանն իւր կազմեսցէ: Այլ անճառ երանութիւնն և առաքինութիւնն է Աստուծոյ գեղեցկութիւնն զոր մեզ պարգևեսց. այսինքն մաքրութիւն, անախտութիւն, և ի չարէն օտարութիւն ասէ Նիւսացին սուրբ Գրիգոր»¹⁰: Արդ, գեղեցիկին բնորոշ են չափավորությունը, համամասնությունը և «շուքն»՝ շքեղությունը, պերճաշքությունը կամ փայլը, հաճելի տեսքը (նախատիպի հետ կապված նաև հետքը, ցոլքը, իսկ միգուցե, եթե նկատի ունենաք «շուքի» արեոպագիտյան ծագումը՝ «հոգևոր լույսի փայլը»): Ավելորդ չէ նշել, որ Տաթևացու թվարկած գեղեցիկի երեք հասկությունները հիշեցնում են Թովմա Աքվինացու՝ գեղեցիկը բնութագրող այն միտքը, թե գեղեցկության համար պահանջվում է երեք հասկություն՝ ա) առաջին հերթին ամբողջականություն կամ ավարտվածություն, քանի որ ոչ ամբողջական իրերը տգեղ են իրենց պակասության պատճառով, բ) ամբողջի մասերի համամասնություն կամ ներդաշնակություն, գ) պարզություն կամ մաքրություն, քանի որ իրերը անվանվում են գեղեցիկ, երբ դրանք ներկված են պարզ, փայլող գույներով¹¹: Ի դեպ, մի այլ առիթով մատնանշելով գեղեցկության երեք հասկանիշ՝ Տաթևացին այս անգամ թվարկում է նաև «մաքրությունը». «Եւ գեղեցկութիւն մարմնոյն բաղկանայ երից. այսինքն ի մաքրութիւն. ի չափաւորութիւն. և ձև անդամոցն»¹²:

Գեղեցիկը ենթադրում է ամբողջի մասերի համահավասարություն ու համաչափություն, մասերի միջև փոխհամաձայնեցված ներդաշնակ գործունեություն, ամբողջի մասերի կամ անդամների գործառույթների պահպանում և դրանց միջև «արդար» ու հավասարակշռված հարաբե-

⁹ Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Չմեռան հատոր, էջ 686:

¹⁰ Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք հարգմանց, Կ. Պոլիս, 1729, էջ 271:

¹¹ Այդ մասին տե՛ս Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения. М., 1978, էջ 150-151:

¹² Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, էջ 776:

րությունների հաստատում: Արարված իրերի գեղեցկությունը դրանց մասերի ամբողջության և միասնության մեջ է. «**Որպես բոլոր մարդն անդամօքն գեղեցիկ է և կենդանի. և թէ մի յանդամոյն պակասի, եղև գազիր. այսպէս ժողովուրդն բաժանեալ ի բարի առաջնորդէ. և աշակերտ ի վարդապետէ. և ընկեր յընկերէ, գազիր է և գարշ**»¹³: Օրինակ, հոգու յուրաքանչյուր մասի առաքինություն ունի իր դրսևորման սահմանն ու չափը, որոնք խախտվելու դեպքում տվյալ առաքինությունը վերածվում է իրեն հակադիր հատկության՝ դրանով իսկ փլուզելով հոգու մասերի ներդաշնակությունն ու հավասարակշռվածությունը: Չափավորությունը, չափի և կշռի հավասարության պահպանումը «գեղեցկացնում» են նաև տնտեսական և քաղաքական իրողությունները. «**Եւ ի հաւասարութենէ չափոց և կշռոց բազում օգտութիւն է և շահ: Նախզի քաղաքական օրէնքն և բարեկարգութիւնն ամբողջ մնայ և գեղեցկագարդ, ի հաւասարութենէ կշռոց և չափոց**»¹⁴: Գեղեցիկին բնորոշ է նաև կատարելությունը, իսկ ըստ Տաթևացու՝ կատարյալն այն է, ինչ չունի թերություն: Կատարյալը հանգույն է ամբողջականությանը: Համանմանություն անցկացնելով աստվածային և մարդկային կատարելության միջև՝ Տաթևացին նշում է, որ Աստված կատարյալ է սուրբ երրորդությամբ, իսկ «մարդս երրորդութեամբ է կատարեալ. հոգւով և մարմնով և բանիւ. և եթէ մինն պակասիցէ՝ անկատար է մարդն...»¹⁵: Եթե որևէ իր կատարյալ է ըստ իր տեսակի, ապա Աստված ամբողջությամբ կատարյալ է, որովհետև չունի որևէ թերություն:

Գեղեցիկի հիմքում կարող են ընկած լինել ոչ միայն ամբողջի մասերի ու տարրերի միանմանությունը, այլև տարբերություններն ու հակադրությունները: Արարչագործության հետևանքով գոյը բաժանվում է երկու տարասեռ ոլորտի՝ աստվածայինի և մարդկայինի, երկնայինի և երկրայինի, աննյութականի և նյութականի, այսկողմնային և այնկողմնային աշխարհների և այլն, որոնք ունեն իրար հակադիր հատկություններ՝ հավերժական-անցողիկ, բացարձակ-հարաբերական, անփոփոխ-փոփոխական, կատարյալ-անկատար, բարի-չար, գեղեցիկ-տգեղ և այլն: Ավելին, որոշ իմաստով տիեզերական ներդաշնակության հիմքում ընկած են հենց այդ հակադրությունները, ինչը նշանակում է դրանց համագոյության անհրաժեշտությունը: Հակադրությունները փոխկապված են այնպես, որ հնարավոր չէ մեկի գոյությունը պատկերացնել առանց մյուսի: Տաթևացու կարծիքով՝ աշխարհը գեղեցիկ է, որովհետև արարվածները զանազան են, այսինքն՝ «անհատ գոյացություններ» են և ունեն ընդհանրություններից զատ միայն իրենց բնորոշ հատկություններ. «**Աշխարհս գեղեցկագոյն է. զի զանազան են ստեղծածք.**

¹³ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ձմեռան հատոր, էջ 296:

¹⁴ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ամառան հատոր, Կ. Պոլիս, 1741, էջ 138:

¹⁵ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք հարցմանց, էջ 271:

և յայտնենք երկու կերպի: Մին՝ քնարն որ զանազան լարս ունի, թե՛ ամեն լարքն զոյգ էին, ոչ տային այնպէս գեղեցիկ ձայնս: Երկրորդ՝ ի յանդամոց մարմնոյս. զի թե՛ ոտն այնպէս պատուական էր որպէս ակն, գեղեցիկ էր ինքեան. բայց մարմնոյն ոչ էր բարւոք»¹⁶: Տաթևացին հակադրությունների առկայությունը դիտարկում է որպէս թե՛ գեղեցիկի, թե՛ ամբողջի և թե՛ ներդաշնակության պահպանման միջոց: Օրինակ, չարիքների արդարացման գեղագիտական-տիեզերաբանական փաստարկի համաձայն՝ ինչ-որ բան ինքնին, առանձին վերցրած կարող է չար թվալ, սակայն ամբողջի մեջ այդ չարը ընդհանուր ներդաշնակությունն ու գեղեցկությունը ապահովող տարրերից մեկն է: Նմանապէս, ինչ-որ բան կարող է ինքնին, առանձին վերցրած երևալ տգեղ, սակայն ընդհանուր պատկերի մեջ՝ գեղեցիկ: Օրինակ, սև գույնն ինքնին անգարդ է, սակայն պատշաճ տեղ զբաղեցնելով նկարի մեջ՝ երևում է «ազնիվ» և գեղեցիկ: «Այսպէս չարութիւն ինքն ըստ ինքեան աղտեղի է,- գրում է Տաթևացին,- յաշխարհիս ի պատշաճաւոր տեղի եղեալ, գեղեցիկ երևի աշխարհս»¹⁷: Կամ՝ չար գործերը ինքնին տգեղ են, սակայն գեղեցիկ են դրանց արժանի հատուցումները՝ **«տգեղութիւն չար գործոցն չար պատժօքն գեղեցկանայ»**¹⁸:

Տաթևացու կարծիքով՝ գեղեցիկը միաժամանակ իրերի նկատմամբ մարդու վերաբերմունքի և ընկալման արդյունք է: Մարդը ինչ-որ բան համարում է գեղեցիկ, որովհետև դրա ճանաչումն ու իմաստավորումը պատճառում են հաճույք կամ տալիս են օգուտ: Գեղեցիկն այն է, ինչ բավականություն և հաճույք է պատճառում մարդկանց: Հեղոնիստական այս մոտեցումը նշանակում է, որ օբյեկտիվ հատկություններից զատ գեղեցիկն ունի նաև սուբյեկտիվ երանգավորում, որը կապված է մարդու ճանաչողական և գնահատողական ունակությունների հետ: Տվյալ դեպքում իմացաբանականն ու արժեքաբանականը (գեղագիտականը) հանդես են գալիս միասնաբար: Իրերի ու երևույթների մասին իմացությունն անհրաժեշտ է, որպէսզի մարդիկ իրենց կարողությունների ու հմտությունների սահմաններում ստեղծագործեն՝ կերտելով թե՛ առաջին անհրաժեշտության իրեր և թե՛ արվեստի գործեր: Աստված մարդուն պարզեւ է բազում բարիքներ, այդ թվում՝ «ետ զբնական իմաստութիւնն» կամ՝ «զարդարեաց գնա տեսական եւ գործնական իմաստութեամբ», որոնք ունեն իրենց գործառնությունները. **«Գործնականն ոչ ունի զմտաց պայծառութիւն որով լուսաւորի և գեղեցկանայ. որպէս տեսականն իմաստութեան լուսովն: Այլ նա գործովն բարի է և գեղեցիկ, այլ մտօքն խաւար է և տգեղ»**¹⁹: Լինելով իմաստության ջատագով՝ Տաթևա-

¹⁶ Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք որ կոչի Ոսկեփորիկ, էջ էջ 63:

¹⁷ Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք քարոզութան որ կոչի Ձմեռան հատոր, էջ 67:

¹⁸ Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ամառան հատոր, էջ 37:

¹⁹ Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք քարոզութան որ կոչի Ձմեռան հատոր, էջ 172: Տե՛ս նաև՝ Ս. Գրիգոր Տաթևացի, Սողոմոնի առակների մեկնությունը, Եր., 2000, էջ 141: Կեղծ

ցին կարծում է, որ իմաստության միջոցով մարդիկ երկրային նյութը «գեղեցկացուցանեն զանազան նկարիք և ճարտարութեամբ»²⁰:

Վերոնշյալ տիեզերական-բնագանցական հակադրությունների միջև ընթացող պայքարի կիզակետում մարդն է, որի բնությունը նույնպես կազմված է երկու հակադիր, իրարից արմատապես տարբերվող գոյացություններից՝ հոգուց և մարմնից, իսկ հոգին՝ բանական և անբան մասերից: Գեղագիտական տեսանկյունից մարդը արարված տիեզերքի ամենակատարյալ էակն է, աստվածային իմաստուն արարչագործության ամենագեղեցիկ հորինվածքը: Իբրև հոգու և մարմնի միասնություն՝ մարդը միջանկյալ դիրք է զբաղեցնում երկնային և երկրային, իմանալի և զգալի աշխարհների միջև՝ դառնալով դրանց շաղկապման հանգուցակետը: Փաստորեն, մարդու բնությունն այնպիսին է, որ դրանում խտացված առկա են երկնային և երկրային կեցության բոլոր շերտերը, երկնային և երկրային գեղեցկությունների տարրերը: Մարդը գեղեցիկ է, որովհետև ստեղծված է Աստծո պատկերով և նմանությամբ: Մարդը կատարյալ ու գեղեցիկ է նաև իր նպատակահարմար կառուցվածքով. մարմինը և հոգին իրենց մասերով ու անդամներով կազմում են մի ներդաշնակ ամբողջություն, որում յուրաքանչյուրը կատարում է իրեն վերապահված գործառույթը: Գեղեցիկի ընկալումը պայմանավորված է մարդու ֆիզիկական կառուցվածքով, ի մասնավորի՝ ուղղահասակությամբ: Մարդը, շնորհիվ իր ուղղաձև կազմվածքի, հիանում է երկրի և երկնքի գեղեցկությամբ, ճանաչում տեսանելի և աներևույթ գոյերը և դրանցից ստանում գեղագիտական ու ճանաչողական մեծ բավակա-նություն: Տաթևացու կարծիքով՝ արարված գոյերից միայն մարդուն է բնորոշ գեղեցիկի մասին պատկերացում ունենալը. «Կենդանիք միայն հեշտանան կերակրով և ցանկութեամբ իսկ մարդն հեշտանայ առաել գեղեցկութեամբ զգալեացս յորժամ տեսանէ աչօքն զերկին և զերկիր և ժողովէ զճշմարիտ գիտութիւն նոցա և հեշտանայ...»²¹:

Տաթևացին, մարդուն համեմատելով կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների հետ, հընթացս ցույց է տալիս մարդու հոգեմարմնական բնության առավելությունների, մարդկային արվեստի և արհեստի ծագման պատճառը: Պատասխանելով այն հարցին, թե ի տարբերությ-

Դիոնիսիոս Արեոպագացու երկերի ազդեցության տակ գտնվող միջնադարյան մտածողների, այդ թվում Գրիգոր Տաթևացու ուսմունքներում կարևոր տեղ է զբաղեցնում «լուսի բնագանցությունը» (այդ մասին տե՛ս **Պիշկով Ա. Մ.** *Метафизика света. Очерки истории.* СПб., 2012; **Հ. Քյուսեյան**, Հայ միջնադարյան արվեստի աստվածաբանություն, Եր., 2021, էջ 103-142): Տվյալ դեպքում միջնադարյան խորհրդանշական-այլաբանական մտածելաոճի հանգույն Տաթևացին իմաստությունը նույնացնում է լուսի ու գեղեցիկի, իսկ տգիտությունը՝ խավարի ու տգեղի հետ և ընդգծում այն միտքը, որ ինչպես լուսն առավել է խավարից, այնպես էլ իմաստությունը՝ գերազանց է տգիտությունից: Իմաստությունը լույս է, իսկ տգիտությունը՝ խավար, որովհետև լույսը երևույթն է, գոյություն, իսկ խավարը՝ չգոյություն ու լուսի բացակայություն:

²⁰ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Չմեռան հատոր, էջ 156:

²¹ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք հարցմանց, էջ 233:

յուն կենդանիների՝ ինչո՞ւ է մարդը ծնվում մերկ, թույլ, այսինքն՝ անզեն, Տաթևացին գրում է, որ նախ՝ եթե մարդը ունենար «զենքեր» ժանիքներ, ճիրաններ, սմբակներ և այլն, ապա կլիներ ոչ թե մարդակերպ, այլ գազանանման, երկրորդ՝ եթե ունենար բնական զենքեր ու զգեստներ, ապա «ոչ կարօտը այլոց կենդանեաց, այլ և ոչ խնամէր գնոսա»։ Մարդը այդ բնական զենքերի կարիքը չի զգում, որովհետև ինքն ի վիճակի է **«ի ձեռն արուեստից»** պատրաստել ավելի հզոր զենքեր, և դրանք գործադրել անհրաժեշտության դեպքում ինչպես կենդանիների, այնպես էլ թշնամիների դեմ. «Արար զմեզ կարօտս և մերկս ի բնական զգեստուց և զինուց և կերակրոց և տանց բնակութեանց, զի ետ մեզ բան և իմաստութիւն որ **արուեստիւ հնարիմք և գտանեմք** զպակասութիւն մեր. թե՛ զգեստ է, թե՛ զէնք, թե՛ կերակուր, թե՛ բնակութիւն և այլն ամենայն»²²: Այլ խոսքով՝ իր խելքի, շնորհքի, իմաստության ու հնարամտության շնորհիվ մարդը լրացնում է բնական պակասությունները և իր ստեղծած բազմազան գործիքների ու զենքերի միջոցով ապահովում իր գոյության անվտանգությունը: Մարդը ստեղծագործող, գործիքներ պատրաստող էակ է, ուստի **«մարդոյս միայն է հնարագէտ գործք և արուեստք զանազան»**²³:

Միջնադարում տարածված ավանդույթի համաձայն՝ Տաթևացին հիմնականում սկզբունքային տարբերություն չի տեսնում արվեստի և արհեստի միջև: Նույնացնելով դրանք՝ նա իմաստություն է համարում այն արհեստները, որոնց առարկան երկրային նյութերն են, իսկ իմացման գործիքները՝ ձեռքերն ու մատները: Կարծելով, որ «արուեստն անգրկելի ապրանք է մարդոյն ի յայս կեանս», նա, կարևորելով արհեստների կենսական նշանակությունը, ծնողների պարտականություններից է համարում իրենց զավակներին սովորեցնելու կամ սովորեցնել տալու որևէ արհեստ՝ «զի արուեստիւն մուքս և ստացուածս կարէ գտանել»²⁴: Իսկ երբ արվեստի ու արհեստի միջև նա տեսնում է տարբերություն, ապա «արուեստ» է համարում տեսական կամ մտքի ու խոսքի մասին գիտությունները (թերևս «ետյակ» գիտությունները՝ քերականություն, ճարտասանություն և տրամաբանություն), իսկ «արուհեստ»՝ արհեստագործությունը. «Վարդապետք զլուխ են աշակերտաց իւրեանց. զի նոքա առաջնորդ են և ուսուցանեն տգիտաց. թէ **զարուեստս բանից, և թէ զարուհեստս ձեռաց** իւրեանց, և բերեն ի կատարումն: Եւ այն որ բանից վարդապետն է՝ բանիւ ընդ լրսելիսն զիմացական միտս նոցա ուսուցանէ և վարժէ. և որ գործոց վարդապետն է՝ ձեռօք ընդ աչսն զզգայականս նոցա վարժէ և կրթէ»²⁵: Շարունակելով այս միտքը՝ Տաթևացին գրում է, թե խելամիտ է այն աշակերտը, որը կարողանում է տիրապետել թե՛ մտքի արվեստին և թե՛ ձեռքի արհեստին, ընդ որում՝ ոչ թե պարզապես կրկնօրինակելով վարդապետին, այլ ստեղծագործելով. «Եւ ոչ միայն գոր տեսանէ և լսէ ի նմանէ՝ զայն ուսանի. այլև

²² **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզության որ կոչի Ամառան հատոր, էջ 254:

²³ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք հարցմանց, էջ 275:

²⁴ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ամառան հատոր, էջ 454:

²⁵ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ձմեռան հատոր, էջ 195:

զներքին շարժումն սրտին, և գորպիսութիւն կամացն պարտ է գտանել, և հետևիլ իմաստնոց, և ա յնպէս լինի և ինքն իմաստուն»²⁶:

Գրիգոր Տաթևացու մտածումներում բնագանցական խորհրդապաշտությունն ու համընդհանուր այլաբանությունը իրարից անգատելի են, ինչը նշանակում է, որ գեղագիտականն առհասարակ, ի մասնավորի գեղեցիկի ընկալումը, սերտորեն կապված են բարոյագիտական ոլորտի, բարոյական գիտակցության հետ: Նա բարին նույնացնում է գեղեցիկի հետ, իսկ չարը՝ տգեղի ու այլանդակի: Այն, ինչ բարի է, նաև գեղեցիկ է, իսկ ինչ չար է՝ տգեղ ու այլանդակ: Գեղեցիկը տարբերվում է բարուց այն բանով, որ հաճույքի ու բավականության առարկա է, իսկ բարին մարդկային կյանքի նպատակն ու իմաստն է: Եթե մարդը առողջ է, անմեղ ու մաքուր հոգով և մարմնով, այսինքն՝ Աստծո պատկերն ունի անարատությամբ, ապա գեղեցիկ է, իսկ եթե խրված է մեղքերի մեջ, ապա ատելի է, գարշելի թե՛ Աստծո, թե՛ հրեշտակների և թե՛ մարդկանց համար: Բարոյական առաքինությունները զարդարում/գեղեցկացնում են մարդու հոգին՝ «մեզ զգեստ է չորս առաքինութիւն (խոհեմությունը, արիությունը, ողջախոհությունը և արդարությունը - Ս. Չ.) **հոգոյ ի մէնջ գեղեցկացեալ**»²⁷: Տաթևացին գեղեցիկը փնտրում և տեսնում է բարոյական տեսանկյունից գովելի գործողությունների մեջ: Օրինակ, «**գործութիւնն գեղեցիկ վաստակաւոր է**», որի ամենակարևոր «պտուղը» հետևյալն է՝ «**ողորմութիւնն սայիտակ է և գեղեցիկ և պայծառ**. զի որպէս խարտոցն զերկաթի ժանկն սրբէ և պայծառացուցանէ. նոյնպէս գողորմութիւնն ի վիշտս պայծառացուցանէ զհոգիս տուղին և առնողին»²⁸: Անշուշտ, դա չի նշանակում, թե ամեն մի գեղեցիկ ինքնին օգտակար է կամ բարոյական: Օրինակ, Տաթևացին քաղաքի անդորրը խանգարողներից է համարում նաև «**գեղեցիկ բոզք պոռնկանցի**»²⁹, որոնք թեն անբարոյական են (հոգով ապականված են), բայց երևի մարմնապէս գեղեցիկ են: Նմանապէս մարդը ստեղծում կամ օգտագործում է բազմաթիվ գեղեցիկ իրեր, որոնք առաջնային անհրաժեշտության չեն, սակայն որոշ առումով պիտանի են: Տարբերակելով անհրաժեշտ և ոչ անհրաժեշտ՝ վայելչական, պահանջմունքները՝ Տաթևացին վայելչականի առթիվ մի կողմից նշում է, որ «վայելչականն այն է՝ որ թէ լինի՝ ոչ կենդանացուցանէ զմարդն. և թէ ոչ լինի՝ ոչ մեռանի. որպէս արծաթն. ոսկին. ակն. մարգարիտն և այլն. զի աւելորդ են ի մարդկային կեանս՝ և ընդունայն և ի նանիր»: Իսկ մյուս կողմից պարզվում է, որ դրանք այնքան էլ անպիտանի չեն՝ «յորքան հարկաւոր պէտքն լնանին, ապա նոքա ցանկալի լինին ի զարդարանս վայելչութեան»³⁰:

²⁶ Նույն տեղում:

²⁷ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ամառան հատոր, էջ 64:

²⁸ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Չմեռան հատոր, էջ 345:

²⁹ **Գրիգոր Տաթևացի**, Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ամառան հատոր, էջ 588:

³⁰ Նույն տեղում, էջ 258:

Առհասարակ միջնադարում աշխարհի գեղագիտական և մասնավորապես երկրային գեղեցկության ընկալումը սերտորեն կապված է մարդու կյանքի իմաստի, աշխարհում նրա գտնվելու նպատակի հետ: Աշխարհի նկատմամբ քրիստոնեական մարդաբանության ելակետային դիրքորոշումը արհամարհանքն ու ատելությունն է առ երկրայինը և աշխարհիկը, որովհետև վերջիններս մարդուն շեղում են փրկության տանող ճիշտ ճանապարհից, խանգարում են ճիշտ հասկանալու մարդու կեցության իմաստն ու նպատակը: Այս աշխարհը մարդու համար ժամանակավոր հանգրվան է, արքորավայր, բանտ, «լացի հովիտ», ուստի մարդը պետք է ճանապարհորդի պես վերաբերվի աշխարհիկ բարիքներին ու վայելքներին: Մարդու կեցության նպատակն իր հոգու գեղեցկության վերականգնման, այսինքն՝ հոգու մաքրագործման միջոցով փրկության տանող ճանապարհի ընտրությունն է: Ուստի մարդը երկրային աշխարհում պետք է ապրի ոչ թե գանձ կուտակողի, այլ հեռավոր նպատակ ունեցող ճանապարհորդի հոգեբանությամբ, ով գիտի, որ «տեղ» ունի գնալու և անկախ ամեն ինչից՝ ո՛չ հաճույքներից է գայթակղվում և ո՛չ էլ դժվարություններից՝ կարկամում ու սայթաքում, այլ դրանք թողնելով՝ շարունակում է իր ճանապարհը: «Մեղսագործություն-փրկություն» հարացույցի համաձայն՝ այն ամենը, ինչ նպաստում է փրկության գործին, գեղեցիկ է ու օգտակար, իսկ ինչ խանգարում է՝ տգեղ է ու այլանդակ, վնասակար ու անպիտան: Որքան էլ միջնադարյան մտածողները բարձր գնահատեն աստվածային գեղեցկությունը, առավելությունը տան հոգևոր բնույթի գեղեցիկ երևույթներին, դա դեռ չի նշանակում, թե նրանք անտարբեր են երկրային, զգայական գեղեցկությունների նկատմամբ: Ավելի ստույգ՝ մի կողմից նրանք պարտավոր են ատել ու արհամարհել երկրային գեղեցկությունները՝ որպես մեղքի, մարդուն «արքունական ճանապարհից» շեղող գործոններ, սակայն մյուս կողմից՝ քանի որ արարված աշխարհը, իբրև Գերագույն Արվեստագետի ստեղծագործություն, օբյեկտիվորեն գեղեցիկ է, ուստի այն արժանի է հիացական գնահատանքի: Այս տեսանկյունից նրանք մեղք են համարում ոչ թե երկրային-զգայական գեղեցկություններով հիանալը³¹, այլ դրանց «գերին» դառնալը, դրանց պատճառով հոգևոր

³¹ Մասնագիտական գրականության մեջ տարածված է այն տեսակետը, թե իբր միջնադարի մարդիկ զուրկ էին բնության նկատմամբ գեղագիտական զգացումից և չգիտեին ինչպես հիանալ դրանով, քանի որ բնությունը չի եղել նրանց հայեցումների առարկան: Այդ կապակցությամբ մեջբերում են նշանավոր միստիկ Բեռնարդ Կլերվոլացու (1091-1153) դեպքը, ով ողջ օրը ժնկի լճի երկայնքով շրջագայելիս այնքան էր խորասուզված Աստծո մասին խորհրդածությունների մեջ, որ չի նկատել այդ գեղատեսիլ լիճը: Այնուամենայնիվ, իրավացիորեն նկատում է Ա. Գուրկիչը, Բեռնարդի օրինակը համոզիչ չէ, քանի որ անհնար է դատել դարաշրջանի սովորական մարդու մասին այս մոլեռանդ հավատացյալի և աշխարհը մերժող կրքոտ քարոզչի միջոցով: Որքան էլ ազդեցիկ լինեին Բեռնարդը և մյուս ճգնավորներն ու եկեղեցական բարեփոխիչները, նրանք չէին կարող որոշել միջնադարում բնության նկատմամբ գերիշխող վերաբերմունքը: «Միջնադարը դիտել որպես զգայական գեղեցիկի բարոյախոսական ժխտման դարաշրջան նշանակում

գեղեցկություններից հրաժարվելը: Երկրային/բնական գեղեցկությունների և մարդկային ստեղծագործության արդյունքների անվերապահ պաշտամունքը ճանապարհ է բացում թե՛ մոլորությունների և թե՛ մեղքերի համար: Բացահայտելով բազմաստվածության իմացաբանական արմատները՝ Տաթևացին նշում է, որ հեթանոսները, զմայլված արհեստների կամ արարածների գեղեցկությամբ, կարծեցին դրանք աստվածներ են: Նմանապես խաբվեցին երկնքի լուսատուների գեղեցկությամբ՝ նման այն շինականին, որ թագավորին չտեսնելով՝ թագավոր է կարծում նրան, ում զարդարված է տեսնում:

Աստված աշխարհն ստեղծել է գեղեցիկ, բարի, կատարյալ, օգտակար, բայց աշխարհն իր բոլոր բարեմասնություններով հանդերձ՝ անցողիկ և անարժեք է աստվածայինի ու հավիտենական կյանքի համեմատությամբ: Տաթևացու կարծիքով՝ աշխարհի և դրանում գտնվող իրերի գեղեցկության անցողիկությունը խորհրդանշական է: Եթե աշխարհի իրերը, երևույթները և արարածները ստեղծված լինեին անապական, ապա «մարդկային սիրտս ի սոսա առաւել կապեալ լինէր և հեռանայր յԱրարչէն»: Այս կապակցությամբ մեջբերելով եկեղեցու վարդապետների խոսքը՝ Տաթևացին գրում է. «Ո՞վ աղտեղի աշխարհ, այժմ որ այնպես ապականացու և անցաւոր ես, զքեզ սիրեմք, թէ մնացական և անանցաւոր էիր, ապա զի՞նչ առնէաք»³²: Որքան էլ միջնադարյան մտածողը հիանար երկրային գեղեցկություններով, այդուհանդերձ նա դրանք կապում է մեղքերի հետ, իսկ դրանցից չափից դուրս հաճույք ու բավականություն ստանալը համարում է անթոյլատրելի: Քանի որ երկրային գեղեցկությունները անցողիկ են, ուստի մարդը պետք է իր հայացքը անեռի անանցողիկ ներքին, հոգևոր գեղեցկության վրա:

Այսպիսով, Գրիգոր Տաթևացու գեղեցիկի, արվեստի և ստեղծագործության վերաբերյալ պատկերացումները դուրս չեն գալիս միջնադարում տիրապետող աստվածաբանական-եկեղեցական գեղագիտության շրջանակներից: Իսկ այդ գեղագիտական հարացույցը թեև գեղե-

է ոչ միայն միջնադարյան տեքստերի մակերեսային իմացություն, այլև միջնադարյան մտածելակերպի լիակատար չիմացություն: Օրինակը, որը կօգնի պարզաբանել իրավիճակը, գեղեցկության ընկալումն է խորհրդագրացների (միստիկների) և խստապահանջների (ոչգործատների) կողմից: Որտեղ էլ որ ապրեին, բարոյախոսներն ու ճգնավորները բնավ անտարբեր չէին երկրային ուրախությունների նկատմամբ, ընդհակառակը, նրանք մյուսների համեմատ ավելի շատ էին փափագում դրանց, և հենց երկրայինի նկատմամբ զգայունության և գերբնականին ձգտելու հակադրության մեջ է դրսևորվում ճգնավորական գործի դրաման: Երբ այս գործունեությունը հասնում է իր նպատակին, խորհրդագրացն ու ճգնավորը, հանգստանալով և լիովին կառավարելով իրենց զգացմունքները, հնարավորություն էին ստանում պարզ աչքով նայելու աշխարհիկ ամեն ինչին և գնահատելու դա այն ներողամտությամբ, որը թույլ չի տվել նրանց ճգնավորական պայքարը: Միջնադարյան խստությունն ու միստիկական մեզ տալիս են այս երկու հոգեբանական դիրքորոշման վերաբերյալ բազմաթիվ օրինակներ և միևնույն ժամանակ մի շարք հետաքրքիր վկայություններ այն ժամանակվա գեղագիտական աշխարհայացքի մասին» (Умберто Э. Искусство и красота в средневековой эстетике. СПб.: Алетея, 2003, с. 7):

³² Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք որ կոչի Ոսկեփորիկ, էջ 64:

ցիկը և ճշմարիտ ստեղծագործությունը տեսնում է աստվածային աշխարհում և հոգևոր ոլորտում, այնուհանդերձ դրանց իմացումը և գեղագիտական ընկալումն սկսում է երկրային-նյութական իրերի ու երկվայրյանից, այսինքն՝ աստվածայինից ու հոգևորից զատ՝ կարևորում է երկրային գեղեցկությունների և մարդկային արվեստի ու արհեստի արդյունքների լուսաբանման նշանակությունը:

СЕЙРАН ЗАКАРЯН – *Эстетические взгляды Григора Татеваци.* – В статье анализируются эстетические воззрения видного богослова-философа Татевского университета святого Григора Татеваци (1346-1409) в контексте его богословско-метафизических, гносеологических, антропологических и этических представлений. Эстетические взгляды Татеваци, в частности, его учение о красоте, искусстве, ремесле, божественном и человеческом творчестве базируются на принципах религиозно-богословского мировоззрения (монотеизм, креационизм, превосходство духовного над материально-чувственной сферой, символизм, иносказание и др.) и согласующихся с ними или адаптированных к ним философских идеях. Эстетические воззрения Татеваци имеют синтетический характер, что обусловлено характерным для средневекового мышления принципом недифференцированности сфер духовной деятельности. Он различает сверхъестественную/божественную и природную/человеческую красоту, разные степени красоты в сотворенном мире, ценит и иносказательно истолковывает земные красоты, приписывает красоте такие взаимосвязанные и взаимодополняющие свойства, как совершенство, умеренность, пропорция, чистота (блеск, цвет, свет), гармония и целостность. Помимо объективных качеств, прекрасное имеет и субъективную окраску, которая связана с познавательными и оценочными способностями человека. У Татеваци восприятие красоты тесно связано с этическими представлениями о добре и зле, прекрасном и безобразном, смысле и цели жизни человека. Он отождествляет добро с прекрасным, а зло с безобразным. В целом Татеваци поддерживает эстетическую теорию, согласно которой, хотя прекрасное и истинное творение находится в божественном мире и духовном царстве, однако, параллельно с духовными красотами, ценятся красоты и земные, а также результаты человеческого искусства и ремесла.

Ключевые слова: *Григор Татеваци, средневековое мировоззрение, символизм, аллегория, эстетика, прекрасное, объективные и субъективные свойства прекрасного, искусство и ремесло, творчество*

SEYRAN ZAKARYAN – *The Aesthetic Views of Grigor Tatevatsi.* – The article analyzes the aesthetic views of Saint Grigor Tatevatsi (1346-1409), a famous theologian-philosopher of Tatev University, in the context of his theological-metaphysical, epistemological, anthropological and moral understandings. Tatevatsi's aesthetic views, teaching about beauty, art, craft, divine and human creation are based on the principles of the religious-theological worldview (monotheism, creationism, superiority of the spiritual over the material-sensual sphere, symbolism, allegory etc.) and philosophical understandings consistent with them or adapted to them. Tatevatsi's aesthetic views have a synthetically nature, which is due to the principle of non-differentiation of the spheres of spiritual activity characteristic of medieval thinking. He distinguishes supernatural/divine and natural/human beauties, different degrees of beauty in the created world, values and allegorically interprets earthly beauties, ascribes beauty to objective, interconnected and complementary properties: perfection, moderation, proportion, pu-

rity (shine, color, light), harmony and integrity. Apart from the objective qualities, the beautiful also has a subjective coloring, which is related to the cognitive and evaluation abilities of a person. Tatevatsi's perception of beauty is closely related to moral understandings of good and evil, beautiful and ugly, the meaning and purpose of human life. He identifies the good with the beautiful and the evil with the ugly. In general, Tatevatsi supports the aesthetic theory according to which, although the beautiful and true creation is in the divine world and the spiritual sphere, earthly beauties and human art and craft are valued along with spiritual beauties.

Key words: *Grigor Tatevatsi, medieval worldview, symbolism, allegory, aesthetics, beautiful, objective and subjective properties of beautiful, art and craft, creativity*